

Het christelijk ideaal der toekomst

<https://hdl.handle.net/1874/233886>

420-1

HET
CHRISTELIJK IDEAAL

DER
TOEKOMST.

EENE VOORLEZING

VAN DEN

Diaken KEMMLER,

te Kirchheim.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD

DOOR

J. DE LIEFDE.

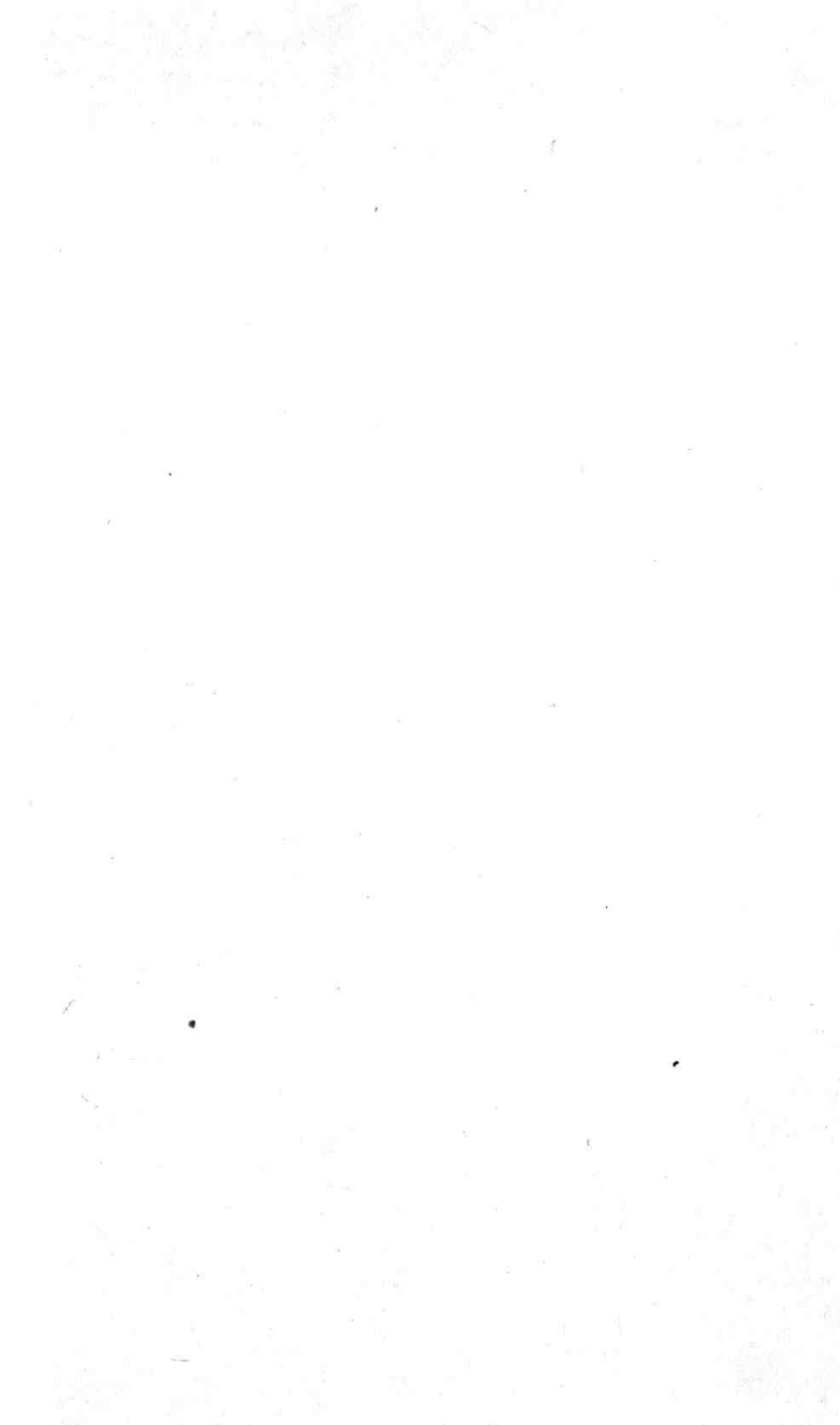
AMSTERDAM,
HÖVEKER & ZOON.

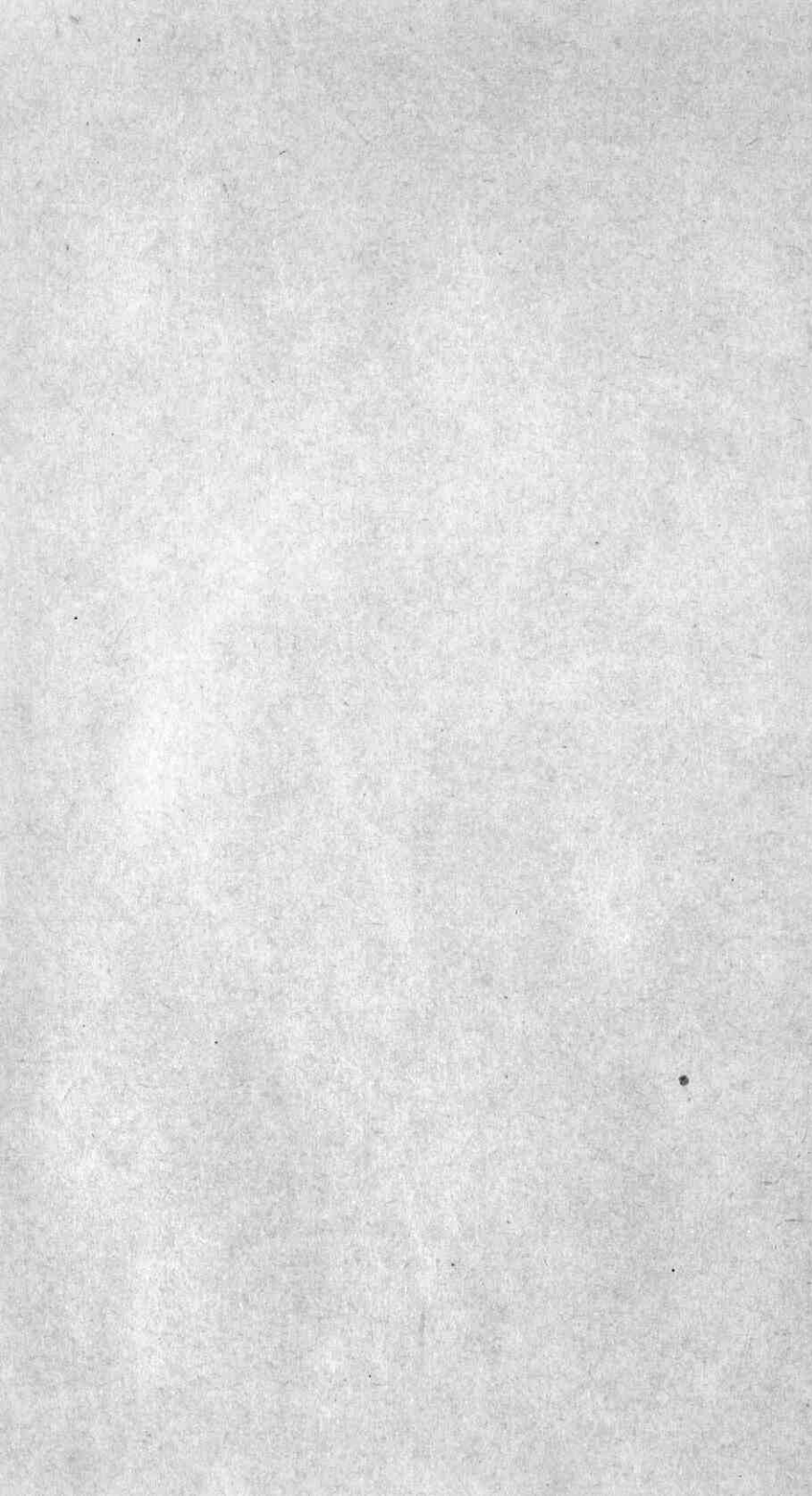
1870.

Prijs 30 Cents.

8
3

MM 10391

428 F 4³

HET CHRISTELIJK IDEAAL

DER

TOEKOMST.

EENE VOORLEZING

VAN DEN

Diaken KEMMLER,

te Kirchheim.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD

DOOR

J. DE LIEFDE.

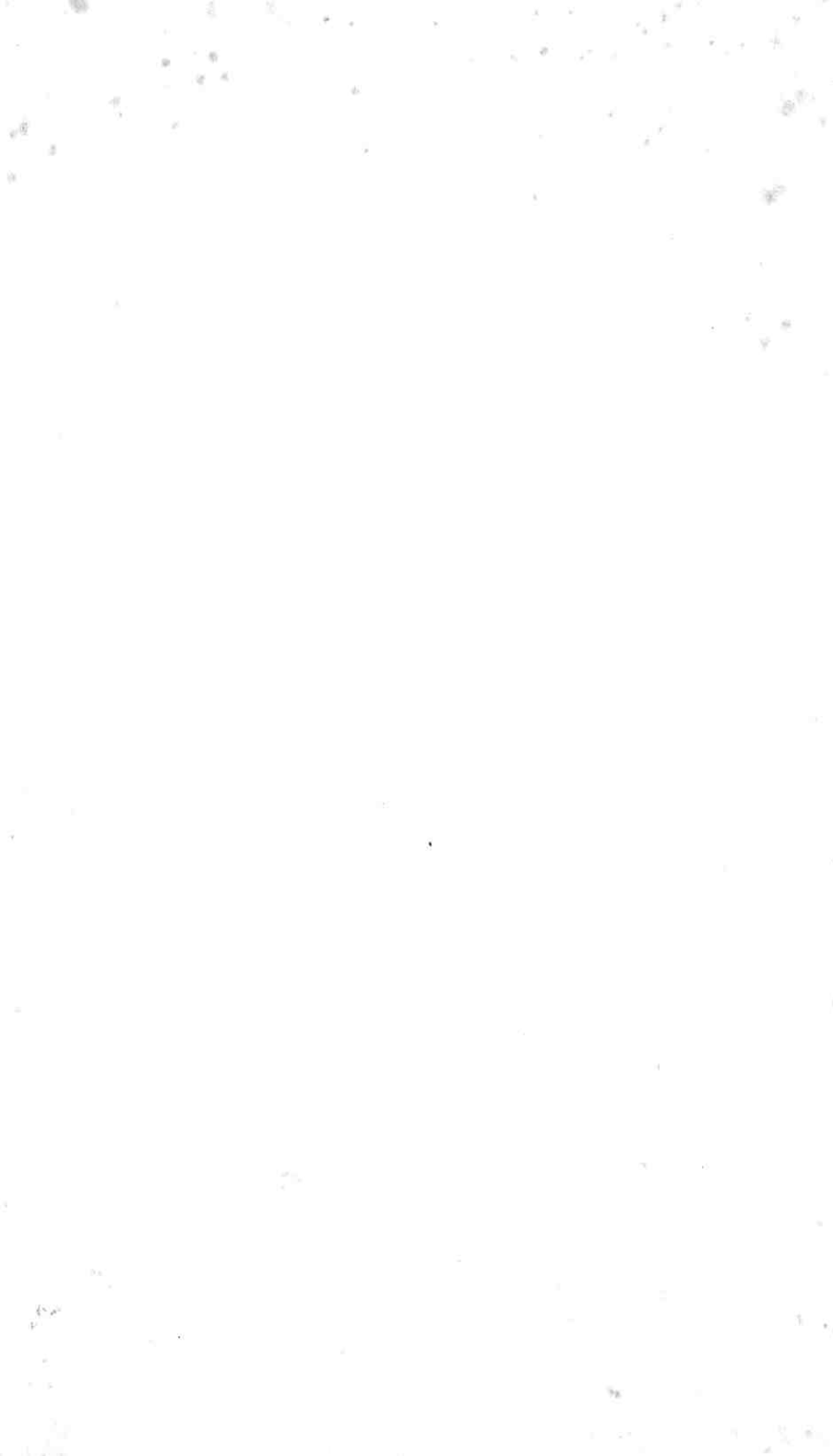

AMSTERDAM,

HÖVEKER & ZONN.

1870.

Het onderwerp, waarover ik heden zal spreken is: Het Ideaal der toekomst volgens de leer van het Christendom, of naauwkeuriger uitgedrukt: Het Ideaal van de toekomst der menschheid, zooals het Evangelie dat voorstelt. Gewis een onderwerp, dat tegenwoordig niet veel belangstelling verwachten mag. Onze eeuw heeft noch voor de toekomst noch voor idealen veel zin. Wij beleven tegenwoordig een tijd, die zich zooveel mogelijk om het heden concentreert, een tijd die hier in meer ruwe, daar in fijnere trekken ten opschrift heeft: Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij; een tijd, die ten minste zegt: de toekomst der menschheid is zoo twijfelachtig, dat het 'tverstandigste is, al onze blikken op het tegenwoordige te vestigen, en wie het heden wel gebruikt, dien zal ook de toekomst van zelf ten deel vallen, zij moge dan zijn wat zij wil. Zoo spreken niet alleen zij, die ver van het Christendom afgeweken zijn en hun ongeloof in het schijnbaar sierlijke gewaad van den twijfel hullen, — ook dezulken, die Christenen en ware Christenen willen zijn, spreken evenzoo; wijzende op het gewicht van het tegenwoordige weigeren zij zich met de toekomst bezig te houden, en het is hun bijna onaangenaam en in allen gevalle lastig, dat niettemin de Heilige Schrift, die ook zij als openbaring Gods erkennen,

zoo beslist op de toekomst doelt, ja, waar zij er van spreekt, er dikwijls zulk een groot gewicht aan hecht. Doch van de toekomst leeft de mensch, en zijn heden is hol, woest en ledig, is een spel van het toeval, een doelloos werken van dag tot dag; wanneer niet het licht der toekomst er binnendringt en er waarde en bekoorlijkheid, maat en richtsnoer aan geeft. Het heden van ieder mensch wordt beheerscht door de voorstelling, die hij zich meer of min bewust van de toekomst maakt: ja het is het uitnemendste van den mensch, dat er voor hem niet, gelijk voor het dier, alleen een onbestemd heden, maar eene toekomst en een door het licht dezer toekomst verhelderd heden bestaat; en hoe klaarder en levendiger, hoe waarachtiger en voller de toekomst, de toekomst der menschheid, en in haar ingesloten de eigen toekomst voor 's menschen geest staat, des te meer is hij mensch in den rechten, vollen zin des woords; des te eerder bereikt hij zijne bestemming, zijne voleinding. Wanneer wij echter van het ideaal der toekomst spreken, dan bedoelen wij, als het christelijk ideaal, immers niet een bloot ideaal, niet slechts een schoon beeld, dat alleen in de gedachten bestaat, en hetwelk men wel eenigermate najagen, doch nimmer bereiken kan, daar het nooit tot volle werkelijkheid komt; maar een ideaal, dat in vervulling komt, dat van zijn verwezenlijking zeker is, een ideaal dat waar het in de Schrift geteekend wordt, van de verzekering vergezeld gaat: „Dit zijn de waarachtige woorden Gods,” of een andermaal: „Deze woorden zijn waarachtig en getrouw;” ja het ideaal der toekomst, volgens de leer van het Christendom is slechts de weerkaatsing eener reeds aanwezig zijnde realiteit. Het koninkrijk Gods, waarin het ligt, is, gelijk Christus zegt „bereid van voor de grondlegging der wereld.” Reeds de schepping is er op ingericht, en wij noemen het alleen hierom ideaal, omdat het nog niet tot openbaring gekomen is, maar zijne verschijning nog in de toekomst ligt.

Indien wij ons nu echter met de toekomst der menschheid bezig houden, dan bedoelen wij hiermede niet deze toekomst in het algemeen, gelijk zij reeds met den volgenden dag of het eerstkomende jaar zijn zal; maar wij verstaan er onder de in de toekomst liggende bestemming der menschheid, haar toestand van voleinding; het eindresultaat van hare gansche historische ontwikkeling. Het is zoo: dat er over het geheel zulk een bestemming is, wordt door velen betwijfeld. De geschiedenis der menschheid komt denzulken voor als het spel der watergolven, dat in onophoudelijke wisselingen toch altijd hetzelfde blijft. Zoo zegt b. v. Schopenhauer: „Het doen, streven en lijden der volkeren is altijd hetzelfde, hoewel de geschiedenis ons steeds zegt dat zij ons iets anders verhaalt; want deze is gelijk de kaleidoskoop, die bij elke wending een nieuwe configuratie toont, terwijl wij toch eigenlijk steeds hetzelfde voor ons hebben.” Wie echter onbevangen en niet door de pessimistische bril in het licht der geschiedenis leest, zal in der daad en in waarheid in het leven der volkeren gelijk ook in dat der menschheid in haar geheel, ontwikkeling en vooruitgang vinden. Het is waar, overal, in alle tijden en onder alle volkeren herhalen zich dezelfde verschijnselen, dezelfde oorzaken en uitwerkingen; overal zijn en blijven dezelfde wetten der zedelijke wereldorde in kracht; doch gelijk de orde der natuur zich overal uit dezelfde allereenvoudigste elementen opbouwt en toch een voortgang, in laag op laag, vertoont, zoo vormt ook de geschiedenis der menschheid bij alle terugkeering der zelfde gebeurtenissen toch een reeks van ontwikkelingstrappen. Dit zal wel door niemand, die den gang van het leven der volkeren van zijn eerste optreden in het licht der geschiedenis tot in onze dagen kent, worden tegengesproken; hoewel zonder twijfel deze ontwikkeling zich in twee tegenover elkander vloeiende stroomingen: — de eene opwaarts en de andere nederwaarts — voortstuwt. Ontwikkeling echter ver-

onderstelt een resultaat, vooruitgang veronderstelt een doel. Eene ontwikkeling der menschheid zonder een algemeen eindresultaat; een vooruitgang der menschheid zonder een hoogst en laatst doel — want alleen zulk een doel is in waarheid doel — is eene onuitvoerbare onmogelijke gedachte, is onzin. Eene ontwikkeling zonder resultaat is geen ontwikkeling; een vooruitgang zonder doel is geen vooruitgang, maar een schijnbaar zich bewegen in het onbestemde, het gaan in eenen tredmolen, waarbij men niettegenstaande de ijverigste beweging der voeten steeds op dezelfde plaats blijft. Alleen in betrekking tot het doel, dat men nader komt, kan men van vooruitgang spreken; de verhouding tot het doel is de eenige maat van vooruitgang; met één woord: zonder doel geen vooruitgang, en zonder een doel, een waar, een einddoel der menschheid ook geen vooruitgang, geen ontwikkeling, geen geschiedenis der menschheid. Is er evenwel geschiedenis, is er ontwikkeling, is er vooruitgang, — en dit zal toch wel niemand bestrijden — dan moet er ook een doel, een hoog toekomstig doel der menschheid zijn. Welk doel is dit?

Wij kunnen de valsche voorstellingen, die men zich aangaande het doel van de geschiedenis der menschheid gemaakt heeft en nog maakt, in het algemeen in twee rijen verdeelen; de een behoort tot het eenzijdige Materialisme, de andere tot het eenzijdige Spiritualisme. Volgens het materialisme is 's menschen einddoel — zoo het een doel genaamd kan worden — ondergang. De menschen, ieder afzonderlijk beschouwd, zijn volgens dit stelsel, ongeveer gelijk aan blazen, die in verschillende vormen uit een moeras opborrelen, en weder in hetzelfde terugzinken met verlies van alle zelfstandig bestaan. Hier kan in gestrengen zin van geen gezamenlijk doel der menschheid spraak zijn; de afzonderlijke bestanddeelen lossen zich in eene oneindig lange reeks na elkander op, totdat eindelijk de aarde, met de menschen die zich

dan nog op dezelve bevinden, al zij het eerst in een onberekenbaar verren tijd — of tot ijs stolt, of in de zon stort en verbrandt, of hoe zich de fantasie van den materialist de zaak anders nog teekenen moge. Zijn toekomst-ideaal, binnen dezen tijd besloten, moge misschien nog dit zijn, dat de materialistische wereldbeschouwing als de eenig ware wijsheid meer en meer alom tot heerschappij kome, dat de menschheid steeds beter zal leeren zich op de aarde te huis te gevoelen en de korte spanne tijds met steeds grooter verfijnd genot te genieten, — maar haar laatste doel is en blijft de ondergang; de ondergang van het individu in den dood, en de ondergang der menschheid in eene of andere aard-catastrophe. Geëerde Vergadering! het kan van mij niet begeerd worden, de reeds zoo dikwijls weêrlegde materialistische wereldbeschouwing nogmaals te wederleggen, en de tegenspraak in het licht te stellen, in welke zij met de eenvoudigste verschijnselen van 's menschen geestelijk leven en met de redelijke natuur des menschen staat. Ik wijs u alleen op hare ontzettend ledige perspectieven, op het algeheele absolute bankroet, dat zij der menschheid in het vooruitzicht stelt. „Zoo kan de menschheid niet eindigen!” — roept bij ieder onder ons die onafwijsbare inwendige stem, die voor alles in de wereld, en voornamelijk voor de menschheid en voor haar eigen bestaan, bestemming en doel vordert, en al wat zonder bestemming en doel is, voor onverstandig en in de laatste verhouding voor onmogelijk verklaart. Neen, ons geestelijk zijn wordt door den dood niet uitgebluscht. Wanneer reeds in de stoffelijke wereld geen atoom verloren gaat, daar het onvernietigbaar is en in de eene of andere verbinding voortbestaat, zoo kan nog veel minder de geestelijke individualiteit des menschen, die noch veel meer geconcentreerd punctueel van wezen is dan het atoom, ja die de concentratie zelf is, te gronde gaan, en reeds hieruit, dat wij menschen het begrip van tijd in ons dragen, dat wij in staat zijn den gang

des tijds te weten en zijn voortspoeden en ons eigen verwelken waar te nemen, treedt het aan het licht dat in den diepsten achtergrond van ons geestelijk wezen de eeuwigheid rust; want zonder dezen achtergrond werden wij het heenspoeden onzer dagen zoo weinig gewaar, als men zonder den helderen achtergrond des hemels de wolk zou waarnemen, die over denzelfden heentrekt. Zoo echter de dood niet doel en einde van het leven van elk mensch op zich zelve is, dan kan ook het doel der gansche menschheid te zamen niet de onvriendelijke, barre ondergang zijn. Dit doel kan alleen liggen in een of anderen toestand van geestelijk-zedelijke volmaaktheid.

Alleen tegenover het eenzijdige spiritualisme heeft het materialisme eenig recht. Terwijl de materialist den mensch geheel in zijn aardsche zijn laat opgaan, slechts aan zijn aardsche bestanddeel wezen toekent, scheurt het spiritualisme, of zijn meest gewone verschijningsvorm, het rationalisme, den mensch en zijne toekomst en zoo ook de toekomst der menschheid in het algemeen, geheel van de aarde los. 's Menschen lichaam is hem het bloot toevallige omhulsel van zijn geestelijk zijn, niet een wezenlijk onvervreemdbaar bestanddeel zijner natuur, maar integendeel slechts een loodzwaar gewicht, dat aan de vleugelen des geestes hangt en deze in zijn vlucht, in zijn vrije beweging hindert; de aarde is voor hem niet de hem oorspronkelijk door den Schepper toegedachte plaats voor zijn verblijf, zijn werken en genieten, maar hem van den aanvang af alleen als een tijdelijke woning aangewezen, ja niet anders dan een kerker, waarin hij zich van alle zijden ingemuurd ziet, op zijn best eene kostschool, waar men een tijd lang tot voltooiing zijner opvoeding verblijft, om er dan nooit in terug te keeren, daar de geest van hier uit voor altijd de vlucht naar boven neemt. Dit „boven” is echter voor den spiritualist een zeer nevelachtig begrip. Hij dwaalt met zijne afgescheiden zielen overal rond, zonder eene vaste veilige plaats voor haar te kunnen vin-

den. Nu eens plaatst hij haar ergens in den aether, dan op deze of die gesternten, planeten of dwaalsterren, daar hij ook wel eene soort van zielsverhuizing van het eene naar het andere gesternte aanneemt. De menschheid echter, in zoover zij nog tot de aarde behoort en in het lichaam leeft, kan zich naar zijne voorstelling wel eenigermate volmaken, steeds wijzer en deugdzamer worden, doch het doel bereikt zij niet; want dit is absoluut van de aarde losgemaakt, bovenaardschaeterisch, zuiver geestelijk, dat met de lichamelijke wereld in geen betrekking staat, en de aarde zelve mag misschien wel te harer tijd ophouden de woonplaats van het menschelijk geslacht te zijn, op gelijke wijze als zich ook het materialisme de zaak voorstelt. Wij zien: beide beschouwingen, het materialisme zoowel als het spiritualisme ontbreekt eigenlijk de idee van een gemeenschappelijk doel der menscheid; zij kennen beide slechts oneindige rijen van afzonderlijke wezens, die de eene geheel tot de aarde laat wederkeeren, de andere geheel van de aarde losrukt; en de nevelachtige beschouwingswijze van het spiritualisme kan evenmin als die van het materialisme de behoefte van den denkenden geest bevredigen.

Vanwaar zullen wij echter weten dat er een toekomstig doel der menschheid bestaat, en waarin het bestaat? Dit kan ons geen dergenen, die ons gelijk zijn, zeggen. Want ieder, ook de meest begaafde, de uitstekendste mensch, ook het zijnen tijd vooruitsnellende genie is altijd nog eenigermate door zijn eigen persoonlijkheid begrensd, altijd nog eenigzins een kind zijns tijds, en kan hierom de idee van het einddoel der menschheid in haar geheel niet uit zichzelf ontwikkelen. En ook hierdoor wordt de zaak niet anders, dat men eenigermate de gedachten en uitspraken van vele menschen bijeen voegt; want wanneer ook al vele kortzichtigen bijeen staan, zij worden hierdoor toch niet ver ziende. Wie het is, die alleen in staat is de menschheid deze toekomstige bestem-

ming voor oogen te stellen, leeren wij uit de zoo krachtige woorden van den apostel Paulus, dien filosoof onder de apostelen, waar hij in zijn eersten brief aan de gemeente te Corinthe, Hoodst. 2 v. 7—12 schrijft: „Maar wij spreken de wijsheid Gods, bestaande in verborgenheid, die bedekt was, welke God te voren verordend heeft tot heerlijkheid van ons, eer de wereld was;” — dat is: het onderwerp onzer prediking is het plan der wijsheid Gods, dat de ontwikkeling der tijden ver vooruit loopt, op onze voleinding en verheerlijking doelt en als zoodanig eene verborgenheid is, die dan ook daarom niet als de vrucht van eigen onderzoek, maar als goddelijke openbaring wordt voorgesteld. „Deze wijsheid Gods,” gaat de apostel voort, „heeft dan ook niemand van de oversten dezer wereld (geen harer uitstekende, den toon aangevende geesten) gekend; want indien zij ze gekend hadden, zoo zouden zij den Heer der heerlijkheid (in wien zich die toekomstige heerlijkheid ook der menschheid reeds afspiegelde) niet gekruist hebben. Doch God heeft het ons openbaard, door zijnen Geest; want de Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Gods. Want wie van de menschen weet hetgeen des menschen is, dan de geest des menschen, die in hem is? Alzoo weet ook niemand hetgeen Gods is, dan de Geest Gods.” — Uit deze woorden des apostels volgt met logische kracht, dat de kennis van het groote doel der menschheid in de toekomst, het goddelijk plan met haar, dat op hare volmaking en verheerlijking uitloopt, ons niet door menschen, ook niet door de oversten dezer wereld, maar alleen door den Geest Gods, die ook de diepten Gods onderzoekt, kan geschonken worden. En deze openbaring had de menschheid volstrekt noodig, want zonder kennis harer bestemming kon zij dezelve ook niet bereiken, in zoover deze eene zedelijke bestemming is, die zonder bepaald bewustzijn en besliste wilsoorichting niet bereikt worden kan. Heeft de ontwikkeling der menschheid een doel, gelijk zij er een

hebben moet, dan moest haar dit doel van Gods zijde geopenbaard worden, en het woord Gods, het woord der apostelen en profeten treedt dan ook juist met den eisch op, om als deze openbaring der wijsheid Gods, die de menschheid hare bestemming tegemoet voert, erkend te worden.

En welke is nu deze bestemming? Zij ligt, kunnen wij vooreerst in het algemeen zeggen, in het midden tusschen de beide valsche uitersten van het materialisme en het spiritualisme. Zij is niet — gelijk het spiritualisme wil — losgescheurd van 's menschen lichamelijkeid en van de aarde, aan welke deze lichamelijkeid oorspronkelijk en daadwerkelijk behoort, maar zij ontvouwt zich in wezenlijken samenhang uit beide; het is echter ook niet, gelijk het materialisme veronderstelt, deze dierlijke lichamelijkeid, deze onder de wet der zwaarte en des doods staande aarde, waartoe de ontwikkeling der menschheid beperkt is; maar het is lichamelijkeid en aarde op een hooger trap, ja in hunne volmaking; lichamelijkeid en aarde, geheel door den Geest doordrongen en voor den Geest verheerlijkt, waarin de eindbestemming der menschheid ligt. Het is, met één woord, gelijk Paulus zegt, onze heerlijkheid, d. i. de verheerlijking van geheel ons wezen naar lichaam en ziel in de ware idee der menschheid, gelijk zij zich als gemeenschap met God in heiligheid en heerlijkheid openbaart, en in vereeniging daarmede ook de verheerlijking der tot de menschheid behoorende aardsche natuur. Of wel, voor zoover de idee der menschheid niet als bloot idee, als enkel beeld der gedachte voor ons staat, maar in volkomen realiteit in Christus, den Zoon des menschen voor ons gesteld is, om ons met volle levenskracht te kunnen bewerken, moeten wij zeggen: de bestemming bestaat in onze volkomene verandering in het heerlijke beeld van den Zoon des menschen. Wij zien hier reeds hoe valsch het is, wanneer men Christendom en humaniteit of menschen-
dom tegenover elkander plaatst, alsof het Christendom

inhumaan ware en de humaniteit onchristelijk moest zijn, terwijl toch aan het gansche Christendom de idee der humaniteit ten grondslag ligt en het zijn gansche doel is, haar te verwezenlijken.

Eer wij ons echter met de bestemming, met den toestand van voleinding der menschheid bezig houden, moeten wij op deszelfs voorbereiding daartoe het oog vestigen. Gelijk namelijk in het samenstel der wereldorde elke hoogere vorm reeds in den voorafgaanden lageren afgeteekend is; gelijk aan den vollen opgang der zon het liefelijk morgenrood voorafgaat, zoo zal reeds binnen den tijdkring der tegenwoordige wereld, te midden der tegenwoordige toestanden der menschheid en der aarde een tijdperk intreden, waarin zich de onmiddellijk aanstaande voleinding, de toekomstige aeon, gelijk de Schrift zich uitdrukt, zal afspiegelen en voorafbeelden. De weg tot beiden, namelijk tot de hoogste voleinding en tot hare voorafbeelding, loopt echter door algemeene, diepgaande katastrofen; die tot de voorafbeelding door eene algemeene volkenkatastrofe, en die tot de voleinding zelve, door eene algemeene natuurkatastrofe; aan deze gaat een groote kosmische, aan gene een groote historische ommekeer der dingen vooraf. Ook hiervoor hebben wij een tegenhanger in de goddâelijke inrichting der natuur. Niet langs den weg van geleidelijke ontwikkeling, niet onbemerkt en stil volgt daar de eindelijke overgang van den eenen vorm in den anderen, hoewel de hoogere vorm reeds in den lageren aangevangen en gedurende lange tijdperken toebereid was; — maar door middel van plotselinge katastrofen en ingrijpingen der scheppende kracht, gelijk de geschiedenis der onderscheidene aardlagen ons leert, welke de tegenwoordige orde der dingen voorafgingen. Evenzoo worden ook de groote omkeeringen in de menschheid, nadat zij menigmaal eeuwen lang onmerkbaar voorbereid zijn, voltrokken onder bliksem en donder, onder ontzettende katastrofen, welke de Schrift, omdat zij wezenlijk eene zedelijke

zijde hebben en door zonde en schuld bepaald worden, gericht en noemt. De zwaarste katastrofen echter, die gericht, waarin alle andere gericht zich vol-eindigen, moeten overeenkomstig de natuur, die hoogste eeuwige voleinding der menschheid en hare toebereiding voorafgaan.

Wat nu dit tijdperk van voorbereiding en de katastrofe, die het in het aanzijn roept, aangaat: wij kunnen dezelve alleen verstaan uit het karakter der gansche haar voorafgaande ontwikkeling der menschheid. Wij willen ons deze hierom in korte trekken voor de aandacht brengen. De menschheid is van haar idee, gelijk wij dit voorgesteld hebben, van de heilige en zalige gemeenschap met God vervallen. Dit is de leer der Schrift, het is tevens een feit van ons bewustzijn. Elke afval van deze idee der menschheid is echter een verzingen in bestialiteit, in dierlijkheid; elke opheffing van de gemeenschap met God ontketent in den mensch het beest de dierlijke zelfzucht, zooals zij zich nu ruwer dan meer verijnd openbaart. En wanneer wij ons verwonderen, hoe de menschheid toch aan hare idee, die toch haar eigen innerlijk wezen is, ontrouw heeft kunnen worden, dan geeft de Schrift ons de oplossing, dat deze vervreemding des menschen van zich zelve dan ook geenszins uit hem zelve voortgekomen is, en ook niet uit hem had kunnen voortkomen, maar dat zij het werk is van eene verleidende geestelijke macht buiten hem. Aan de bestialiteit ligt demonische invloed ten gronde. Tusschen deze twee nu, de tegenstelling van bestialiteit en echte humaniteit, of tusschen de tegenstelling van het Godsrijk en het wereldrijk, beweegt zich de gansche ontwikkeling der tegenwoordige wereld: Gene is, om mij vooralsnog zeer in het algemeen uit te drukken, de menschheid, gelijk zij door middel der door God geschonken hulp weder de idee der menschheid nader komt; deze is de menschheid zooals zij, van God losgescheurd en geheel op zich zelve staande, meer

en meer in de bestialiteit wegzinkt. De loop dezer ontwikkeling, hoe zij aan het einde de katastrofe voortbrengt, wordt ons bijzonder duidelijk, wanneer wij de twee groote schilderijen der toekomst beschouwen, in welke de profeet Daniël, de merkwaardige ziener en staatsman aan het hof des Chaldeeschen konings, de ontwikkeling van het wereldrijk tot in de verste toekomst mocht gadeslaan. Het eerste dezer beelden was de reusachtige menschelijke gedaante, welke de koning der Chaldeën in den droom aanschouwde. Het hoofd des beelds was van goud, de borst en armen waren van zilver, de buik en de dijnen van koper, de schenkelen van ijzer, en de voeten met de teenen eene vermenging van ijzer en leem. Daarna kwam er een steen nedervallen, niet door menschenhanden afgehouden, deze sloeg het beeld aan de voeten en vermaalde ze, en tegelijk stortte het gansche bleed ineem en werd als kaf van den dorschvloer door den wind verstrooid. De steen daarentegen, die het beeld verbrijzelde, werd tot een grooten berg, die de gansche aarde vervulde. Wij moeten echter tegelijk ook het andere beeld, dat Daniël zag, hier nevens stellen. Hij zag een groote wildbruisende zee, waarop de vier winden des hemels tegen elkander woedden, en vier groote dieren klommen achtereenvolgens uit dezelve op. Het eerste dier is eenen leeuw gelijk met vier vleugelen eens arands, het tweede gelijkt eenen beer, die drie ribben tusschen zijne tanden klemt; het derde is een luipaard met vier vleugelen op den rug en met vier hoofden; en voor het vierde is geen gelijkenis te vinden; het is schrikkelijk en gruwelijk en zeer sterk, en het heeft groote ijzeren tanden, waarmede het alles vermaalt, benevens tien hoornen. Terwijl de ziener nu deze hoornen beschouwt, breekt tusschen dezelve een andere kleine hoorn uit; deze heeft oogen als menschenoogen, en eenen mond die groote dingen spreekt. Dit vierde dier betoont zijne kracht in lastering tegen den Allerhoogste en het verstoren van

de heiligen, totdat het gericht gehouden wordt. Dan wordt het dier gedood, en een die komt met de wolken des hemels, als eens menschen Zoon, ontvangt de wereldheerschappij tot in eeuwigheid.

De beteekenis dezer beelden in het bijzonder na te gaan, is hier de plaats niet; ik mag ook wel aannemen dat zij elken Bijbelkundige bekend zullen zijn. Het is hoofdzakelijk de grondgedachte en de innerlijke samenhang dezer twee beelden der toekomst, die onze aandacht trekt. Beide stellen ons het wereldrijk voor in zijne ontwikkeling, doch elk van een tegengestelde zijde. Het menschenbeeld doet ons het van zijn nog menschelijk-ideale, het visioen der dieren van zijn dierlijk-materieele zijde aanschouwen. Hoogst merkwaardig is het nu, hoe de ontwikkeling van het wereldrijk in beide deze richtingen plaats vindt. Aan de eerste, de menschelijk-ideale zijde gaat de ontwikkeling nederwaarts; dit zegt ons zoowel het af dalen in de schildering van een hoofd naar de voeten, als de steeds geringer gehalte der stof, van goud tot ijzer en leem. De menschelijkheid, de echte humaniteit, zooals zij bestaat in de vreeze Gods, en ook van eenen Nebucadnezar nog niet geheel geweken is, neemt in het wereldrijk van trap tot trap af: aangevande bij het schitterende met het licht verwante goud, eindigt zij in het zwarte ijzer, ja in het nietswaardige leem. Niet alsof in dezen menschelijken ontwikkelingsgang ook geen vooruitgang zou zijn; want in dezelfde mate, waarin de innerlijke waarde der stof afneemt, neemt hare lenigheid en smedigheid toe. Het zilver is smediger dan het goud, het koper smediger dan het zilver, het ijzer smediger dan het koper, en de meest lenige stof is de leem, die het wezen van het laatste wereldrijk voorstelt. Niettegenstaande deze toenemende lenigheid en vorming naar de stoffelijke behoeften, is het eigenlijk menschelijke in den mensch, zijne gemeenschap met God, trapsgewijze aan het afnemen, totdat aan het einde in de

voeten, die op de aarde rusten, en ten deele zelfs uit aarde bestaan, de algeheele verzonkenheid in aardschgezindheid wordt aanschouwelijk gemaakt. Geheel anders is de ontwikkeling in de dierlijke richting des wereldrijks. Hier toont het visioen der dieren bij Daniël eene toenemende opklimming der dierlijke ontaarding aan. Op den leeuw, die nog altijd grootmoedig is, en aan het einde van het visioen zelf nog eens menschenhart bekommt, volgt de plompe vraatzuchtige beer; op deze, die altijd nog eene zekere goedigheid bezit, volgt de verscheurende, bloeddorstige, valsche tijger, en eindelijk komt een dier te verschrikkelijk om te beschrijven, dat alles om zich heen vermaalt en vertrapt, totdat ten slotte de tusschen de tien hoornen voortkomende kleine hoorn, de dierlijkheid in haar hoogsten graad voorstelt, eene dierlijkheid vereenigd met verstandige menschenoogen en een grootsprekenden mond, daar zij de menschelijke wijsheid en de gaven van 's menschen geest in haar dienst genomen heeft. Gelijk in het menschenbeeld de voeten met de teenen den laagsten trap der gezonkene humaniteit voorstellen, zoo beteekenen in het visioen der dieren, de tien hoornen op het hoofd van het laatste dier, en voornamelijk de kleine hoorn, den hoogsten trap van bestialiteit, die zich ten laatste vijandig tegen God en zijne heiligen keert, en naar de algemeene heerschappij streeft. Juist hierdoor toonen beide beelden in hun onafscheidbare eenigheid, ons dan ook de laatste gedaante des wereldrijks, over welke nu de katastrofe losbreekt; bij het menschenbeeld is het een steen, die zonder handen afgehouden, het wereldrijk in zijn laatste verschijnings-vorm, en daarmede het wereldrijk in zijn geheel vernietigt en zelf tot eenen berg wordt, die de gansche wereld vervult. Deze berg is het Koninkrijk van Christus, dat Gods onzichtbare hand eindelijk tot volkomen zegemaal voert, het rijk dat klein en onaanzienlijk in zijn begin, ten slotte de gansche menschheid omvat-

ten zal. In het visioen der dieren is het de Zoon des menschen, die door zijne verschijning aan de tot heerschappij gekomen dierlijkheid een einde maakt, en een algemeen rijk der echte menscheijkheid opricht. — Dezelfde laatste vorm van het wereldrijk, door Daniël ons slechts aangeduid, is vervolgens door den ziener des Nieuwen Testaments, Johannes, in het laatste boek der Heilige Schrift, met volle klaarheid en in vreeselijke symbolen ontvouwd. Het dier der Apokalypse vertoont ons het wereldrijk, gelijk het zich in de Christelijke tijdperken onder den invloed des Christendoms gevormd heeft, hoe het in vijandigen tegenstand tegen den op aarde verschijnenden Zoon des menschen van trap tot trap zijn volkomen dierlijk karakter openbaart, gedurig meer algemeen heerscht, en eindelijk in een openbare verdelgingskrijg tegen den Zoon des menschen en zijne gemeente optreedt. In dezen uitersten nood is echter, in tegenstelling met de rijpende dierlijkheid, ook de innerlijke heerlijkheid des menschen in het Godsrijk, door heldhaftig lijden tot volkomenheid gebracht, en in de getrouw bevonden gemeente van Christus ten toon gespreid; de Bruid, de gemeente staat daar bekleed met wit fijn lijnwaad, welke is de gerechtigheid der heiligen. Evenals het onkruid rijp is, is ook de goede tarwe rijp, en nu wordt de sikkkel uitgezonden; de katastrofe breekt aan. De Zoon des menschen verschijnt en komt tot zijne gemeente, die volkomen naar zijn beeld veranderd en verheerlijkt is, gelijk de bruidegom, die zijne bruid komt afhalen. Als de zegevierende overwinnaar over het beest en de volkeren, die hetzelfde aanhingen, treedt Hij thans op, het zwaard dat uit zijnen mond uitgaat, het woord zijner almacht, zijn onmiddelijk ingrijpen, doet dezelve versmelten, terwijl het de dierlijkheid tot volkomene zichzelfe oordeelende openbaring voortstuwt, daar de tegen den Zoon des menschen verbondene volken nu in geheel teugellooze dierlijke zelfzucht

onderling vijandig worden, en in vreeselijke verdelgingsoorlogen zichzelf ontvleeschen. En thans, nadat de dierlijke ontwikkeling geoordeeld is, breekt dat tijdperk der menschheid aan, dat wij als het aan de voleinding onmiddelijk voorafgaande hebben aangewezen: de tijd namelijk der volkomene heerschappij van den Zoon des menschen; de duizend jaren, van welke Johannes spreekt, hetzij wij deze letterlijk of wel als het ronde cijfer voor een lange tijdruimte opvatten.

Deze leer der Schrift heeft reeds veel bestrijding ondervonden, niet alleen van de zijde der tegenstanders des Christendoms, maar ook in den boezem der kerk zelve. Nadat de oudste kerkvaders, vooral de uitstekendste hunner, Irenaeus, met de grootste beslistheid deze leer vastgehouden hebben, is zij, — vooral sedert den tijd, dat de christelijke kerk tot uitwendige rust en welvaart kwam en ook velen harer leeraren in het genot van het tijdelijke hun genoeg vonden, hier en daar, — hoewel nooit algemeen, in miscrediet geraakt. Ook in onze Evangelisch Luthersche kerk heeft in den laatsten tijd de bekende zinsnede der Augsbursche Confessie, „dat verworpen worden sommige Joodsche leeringen, die zich ook nu verheffen alsof vóór de opstanding der dooden de volmaakte heiligen en vromen een wereldrijk zullen vormen en alle goddeloozen verdelgd zullen worden” — weder vele bedenkingen tegen deze leer doen opperen. Maar deze zinsnede is, gelijk uit de eenvoudige beteekenis der woorden blijkt, alleen tegen het misverstand aangaande deze leer gericht, zooals dit bij de dwaalgeesten in den tijd der hervorming voorkwam en tot een gruwelijk misbruik voerde, en geenszins tegen de leer zelve, zooals zij in de Schrift gegrond is. En zoo de tijd der hervorming deze leer zelf niet verder ontwikkeld heeft, is dit hieraan toe te schrijven, dat dit buiten de roeping van dien tijd lag, die geheel andere waarheden had te ontwikkelen, wat echter geenszins eene

latere ontwikkeling dezer waarheid op Bijbelsche gronden uitsluit. Want wanneer wij ook met blijdschap den ganschen inhoud onzer hervormde belijdenissen aanvaarden, dewijl wij er niets in vinden, wat met de geopenbaarde waarheid in strijd is, zoo is hiermede niet gezegd, dat reeds de gansche inhoud van Gods woord in dezelve ontwikkeld is, en zij dus met het woord Gods als het ware geheel identisch zouden zijn. Van zulk eene veronderstelling zijn onze belijdenisschriften zelve het allerverst verwijderd. Daarom verhinderen zij ons dan ook niet, om op den door haar gelegden grondslag verder voort te bouwen, en de overvloedige wijsheid Gods, in de Schrift neêrgelegd, steeds volkomener aan het licht te brengen. Dit wordt ook in de Evangelisch-Luthersche kerk steeds meer algemeen erkend, en zeer besliste woordvoerders uit haar midden hebben in den laatsten tijd de leer van het duizendjarig rijk als zuivere schriftleer in bescherming genomen.

Maar wat hebben wij nu onder deze leer te verstaan?

De Nieuw-Testamentelijke profetie spreekt hierover slechts zeer kort; zij geeft ons slechts de grondlijnen, de algemeene omtrekken van dit rijk, de voorbereiding tot de voleinding, gelijk zij in twee momenten vervat zijn. Vooreerst zal de macht der demonische verleiding, die de voorafgegane ontwikkeling met haar dierlijk karakter gestempeld had en haar hare heerschappij over de harten, haar zinnelijke aantrekkelijkheid schonk, gedurende dezen ganschen tijd gebonden zijn; de Satan zal in den afgrond geworpen worden. Vervolgens zal in dezelfde mate, waarin de invloed van beneden inkrimpt, de invloed uit den hoogen zich meer laten gelden: de Zoon des menschen zal met de in nood en dood beveiligde gemeente, die bij zijne verschijning tot de opstanding en verheerlijking komt — van uit het hemelsche rijk der voleinding, waar de Bruidgom haar binnenvoerde, gedurende dit laatste duizendjarige tijdperk de wereld zonder tegen-

stand regeeren. — Dit zijn de weinige trekken, waarmede het N. Testament ons deze bedeeeling schildert, en in nadere bijzonderheden behoefde het dan ook niet te treden; want de details en de kleuren heeft reeds de profetie des Ouden Testaments ruimschoots geleverd. De Oud-Testamentelijke profetie vat wel is waar de toekomst Israëls en die der menschheid meestal onder één beeld samen, zonder de verschillende tijden hunner ontwikkeling aan te geven, en gelijk zij, b. v. de eerste komst van Christus in nederigheid met zijn laatste komst in heerlijkheid te zamen vat, zoo vloeien ook hare teekeningen van den toestand der voleinding, en die van hetgeen die voleinding voorafgaat, veelal in een. Maar juist de Nieuw-Testamentelijke slotprofetie geeft ons de vakken aan, om de rijke menigvuldige stof der Oud-Testamentelijke profetie aangaande de toekomst juist te groepeeren. En hierbij valt verreweg het grootste deel derzelve in het tijdvak, onmiddelijk voor de voleinding, namelijk het duizendjarig rijk. Dit is in bijzonderen zin de tijd van Israël. Dan eerst zal aan dit merkwaardigste aller volken, aan dit volk der toekomst, dat als een teeken onder de natiën gesteld is, alles vervuld worden wat God door den mond van al zijne heilige profeten tot hen gesproken heeft. Nadat vooraf de volheid der Heidenen, — de gansche, tot daartoe uit de overige volken verzamelde gemeente, in zoover zij het lichaam van Christus vormt, ingegaan is, — ingegaan niet slechts in de Christelijke kerk, maar ingegaan in den vollen zin des woords in de voleinding — zal nu ook, overeenkomstig de leer des apostels Paulus gansch Israël, d. i. Israël in zijn geheel, als volk, in het bezit des heils komen, dewijl het verzameld in het land der belofte, zich tot zijnen Koning, den grooten Zoon van David, bekeert. En hiermede zal het den stand innemen, dien God het oorspronkelijk onder de volken der aarde toegedacht heeft, doch welken het door de verwerping van zijnen Koning verspeeld had. Dan eerst zal Israël

in waarheid datgene zijn, waartoe het reeds aan den berg Sinai geroepen werd: een priesterlijk Koninkrijk Gods, niet echter in den zin eener wereldlijke heerschappij over de andere volken (het Koninkrijk is immers het rijk Gods!) maar veelmeer in den zin van een priesterlijk middelaarschap onder de Natiën, om dezen met den ijver der liefde en in de kracht en de zalving des Geestes tot zijnen Koning Jezus te leiden. Zoo zal dan de gansche menschheid christelijk worden, en zich als een groot gezin rondom Israël en zijnen eeuwigen Koning scharen. Dan zal het profetische woord volkomen vervuld zijn: „En het zal geschieden in het laatste der dagen, dat de berg van het huis des Heeren zal vastgesteld zijn op den top der bergen, en dat hij zal verheven worden boven de heuvelen, en tot denzelfen zullen alle heidenen toevloeden. En vele volken zullen heengaan en zeggen: „komt, laat ons opgaan tot den berg des Heeren, tot het huis van den God Jakobs, opdat Hij ons leere van zijne wegen, en dat wij wandelen in zijne paden.” Met één woord, alle koninkrijken zullen worden onzen Gods en zijnen Christus, niet slechts de rijken in politieken zin, maar ook elk gebied des geestes en der menschelijke werkzaamheid; alle groote vorderingen in wetenschap, kunst, industrie en het onderling verkeer, enz., die het voorafgaande tijdperk gemaakt, doch grootendeels aan den dienst van het dier, aan de zelfzucht en zelfvergoding gewijd heeft, zullen dan aan het Koninkrijk Gods dienstbaar zijn, even als de vorderingen in de kultuur bij het geslacht van Kain, na de verwoesting door den zondvloed ook het rijk Gods te stade kwamen. En dan eerst zal de zoo gewenschte vrede aller volken aanbreken. Dan zal, gelijk de profetie verder luidt — „de Heer rechten onder de heidenen, en bestraffen vele volken, en zij zullen hunne zwaarden slaan tot spaden en hunne spiesen tot sikkelen; het eene volk zal tegen het andere volk geen zwaard opheffen, en zij zullen geen

oorlog meer leeren. Ook op andere plaatsen der Schrift wordt deze tijd van vrede in verband met de zegepraal van Christus en zijne heerschappij op aarde in treffende beelden geschilderd, die alles wat ooit het smachtende hart des menschen van dergelijke verwachtingen be-tuigd heeft, ver te boven gaan. Het rijsje, voortge-komen uit den afgehouden tronk van Isaï, de scheut uit zijne wortelen, die vrucht voortbrengt, op wien de Geest des Heeren in zijn gansche volheid rust, zal de aarde slaan met de roede zijns monds, en met den adem zijner lippen zal Hij den goddelooze dooden. „Want gerechtigheid zal de gordel zijner lenden zijn, ook zal de waarheid de gordel zijner lenden zijn,” d. i. gerechtigheid en waarheid zullen het sieraad zijner heerschappij zijn. „En de wolf zal met het lam verkeerem, en de luipaard bij den geitenbok neder-liggen, en het kalf en de jonge leeuw en het mestvee te zamen, en een klein jongske zal ze drijven. De koe en de beerin zullen te zamen weiden, hare jongen zullen te zamen nederliggen, en de leeuw zal stroo eten gelijk de os. En een zoogkind zal zich vermaken over het hol van een' adder, en een gespeend kind zal zijne hand uitsteken in den kuil van den basilisk. Men zal nergens leed doen noch verderven op den ganschen berg mijner heiligheid, want de aarde zal vol zijn van de kennis des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken. Want het zal geschieden ten zelve dage, dat de heidenen naar den wortel van Isaï, die staan zal tot eene banier der volken, zul-len vragen, en zijne rust zal heerlijk zijn.” — Men moge nu deze aan de dieren-wereld ontleende schil-deringen slechts als beelden van den vrede der vol-keren aanmerken, of onder den invloed van het vre-derijk ook eene verandering van natuur bij het wild gedierte aannemen, — in ieder geval beduiden zij een tijdperk van vrede, zoo als de menschheid vóór dien tijd nimmer genoot. En in vereeniging hiermede zal ook de natuur de gansche volheid harer zegeningen ten

toon spreiden, die zij in haren nog niet verheerlijkten onvolmaakten toestand slechts gebrekkig geven kan. „En het zal te dien dage geschieden dat de bergen van zoeten wijn zullen druipen, en de heuvelen van melk vlieten, en alle stroomen van Juda vol van water gaan.” Ja, de tijd komt, dat men te gelijk ploegen en oogsten, verzamelen en zaaïen zal. Doch genoeg, uit den rijkdom der profetische schilderingen, die het Oude Testament ons van dit vreedrijk vóór de voleinding aller dingen aanbiedt, en welke niet slechts als voorwaardelijk gegevene beloften, maar overal als kategorische profetiën gegeven zijn.

Zonder twijfel haalt het spiritualisme, zoowel dat der vromen als dat der ongeloovigen, over zulk eene toekomst van aardsche welvaart de schouders op, en beweert dat de invloed des Christendoms zich slechts tot het inwendige, tot de kennis, den vrede, en hoogstens nog tot de overzijde des grafs uitstrekt, doch dat het rijk van Christus tot aan het einde der tegenwoordige wereld, altijd een rijk van kruis en lijden zijn zal. Deze voorstelling is in dezen omvang echter nergens in de Schrift te vinden; veelmeer zal, volgens hare uitspraken, dit laatste tijdperk het groote geschiedkundige feit leveren, dat dengene, die eerst het Koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid zoekt, ook al het overige zal ten deel vallen, en dat de godzaligheid ook de belofte des tegenwoordigen levens heeft. Hier vindt teven de Bijbelsche leer der toekomst een aanrakingspunt met zoo menige richting in onzen tijd, gelijk zij ten deele in politiek, ten deele in godsdienstig gewaad optreden en gemeenschappelijk het te voorschijn roepen van meer geluk aanbrengeende vormen, ook in den aardschen toestand der menschheid bedoelen. Het is in der daad niet toevallig, dat bijzonder het ontstaan van sekten zich in den tegenwoordigen tijd veelal om dit middelpunt groepeerd, zoodat bij alle overig verschil, Mormonen, Irvingianen, en hoe zij verder alle mogen heeten, elkander

hier de hand reiken. Het is niet toevallig, dat thans over het algemeen de sociale vraagstukken der menschheid in eenen omvang en eene diepte worden behandeld als nooit te voren, en zelfs het de lachlust opwekkende systeem van den socialist Fourier, met zijn in de lucht hangende organisatie der gansche menschheid krijgt uit dit oogpunt beteekenis. Wij mogen ons niet bij de verwerping dezer verschijnselen bepalen; menschen die voor een betere toekomst der menschheid in geestdrift ontvlammen, en er voor arbeiden, zijn bij al hunne dwalingen altijd edeler en achtingswaardiger, dan dezulken, die bedwelmd door een gelukkig, of voor het minst henzelve bevredigend heden, en ongevoelig voor de diepe ellende der menschheid, ook naar het lichamelijke, zich hooghartig van haar vragen naar de toekomst afwenden. Bij al de verkeerdheden, die haar aankleven, zijn gemelde richtingen niet te min een teeken des tijds, en hare gemeenschappelijke hoofddwaling bestaat alleen hierin, dat zij dien toestand van geluk en vrede onder alle volken, door middel van eigen inspanning willen te voorschijn roepen, en meenen dat de menschheid langs den weg van geleidelijke ontwikkeling en volmaking daartoe zal geraken, terwijl dit niet zonder ontzettende, de lucht zuiverende katastrofen geschieden zal. Zij zien voornamelijk voorbij op welk fundament dit beloofde zegenrijke tijdperk alleen gebouwd kan worden, namelijk op dat der algemeene heerschappij van Christus, van zijn woord en van zijnen Geest; zij vergeten dat de steen, dien de bouwlieden niet alleen uit Israël, maar ook uit de andere volken, als onbruikbaar voor de toekomstige opbouw der menschheid verworpen hebben en verwerpen, niettemin tot hoofd des hoeks bestemd is.

Evenwel is dit aanstaande duizendjarig rijk slechts het voorportaal, en niet de voleinding zelve. Nog is de aardse natuur niet verheerlijkt, niet wezenlijk veranderd, hoewel zij zich rijker ontwikkelt dan voor-

heen; nog bestaat het hoofdkenmerk der onvolmaakte natuur, de dood, hoewel hij niet meer zoo vroeg komt en niet zulke vreeselijke verwoestingen aanricht; nog bestaat in het bijzonder de wortel van dit alles, de zonde in het menschelijk hart, hoewel zij onder de heerschappij van Christus en na de opheffing der daemonische inwerkselen, niet meer in haar volle Gode vijandige natuur te voorschijn treedt. Maar juist dit moet nu openbaar worden, het moet feitelijk blijken, dat ook deze hoogste ontwikkeling der menschheid niet in staat is de zonde te vernietigen en het volmaakte voort te brengen, dat dit in de tegenwoordige schepping nu eenmaal volstrekt onmogelijk is, dat hiertoe eene nieuwe scheppingsdaad noodig is, waardoor het oude geheel ten onder gaan en alles nieuw worden moet. Tot dit doel nu wordt na afloop van het eeuwjaar des vredes, de macht der daemonische verzoeking nogmaals ontbonden, die gedurende dit tijdperk alleen hierom teruggedrongen moest worden, opdat openbaar zou worden, dat de Zoon des menschen de Heer is, wien ook de vruchten der gansche voorafgegane ontwikkeling ten deel vallen moesten. En zie, het gelukt den verzoeker om nogmaals de menigte der volken tot den laatsten, vreeselijksten kamp tegen het rijk van den Zoon des menschen te vereenigen, in welken nu de daemonische natuur des boozen, die voorheen zich nog achter het masker der bestialiteit verborg, volkomen tot openbaring komt. Dan is echter ook de wereld-ontwikkeling dezerzijds gevonnisd, dat zij niet tot het doel voeren kan; zij is rijp voor het gericht en — het einde der wereld is daar.

Het einde der wereld, dat is, het einde der gansche tegenwoordige wereldorde kan niet anders dan tegelijk het laatste oordeel zijn. De geschiedenis der menschheid hier beneden kan slechts met een algemeen oordeel besloten worden; dit eischt de zedelijke natuur des menschen. Zij moet als een geheel een zedelijk resultaat leveren, waarmede de gerechtg-

heid Gods overeenstemt, en dit resultaat moet in verband met Gods vergeldende gerechtigheid van dien aard zijn, dat het in het bewustzijn van ieder mensch weerklank vindt.

Op dezen samenhang tusschen het geweten en het laatste oordeel doelt ook de apostel Paulus, waar hij van het medegetuigen van het geweten spreekt en van de gedachten die elkander beschuldigen of ook ontschuldigen, in den dag, wanneer God de verborgen dingen der menschen zal oordeelen door Jezus Christus. De consequentie van het geweten des menschen eischt zulk een gericht, wijst er heen en profeteert er van. Zonder zulk een zedelijk, wettig einde zouden het geweten en de zedelijke natuur des menschen in het algemeen een leugen, en de gansche historische ontwikkeling, niet alleen van haar eindpunt, maar ook van hare waarheid beroofd zijn. Het is zoo, men zegt: de geschiedenis der wereld is het wereld-gericht. Dit is echter slechts in zooverre waar, als ook reeds in den loop der geschiedenis de straffende gerechtigheid Gods zich openbaart; doch dit zijn altijd slechts gerichten over afzonderlijke volken en hunne samenstellingen; gerichten, in welke de gerechtigheid Gods dikwijls nog verborgen wegen betreedt, die niet gekend worden. Het eigenlijke wereld-gericht echter is een algemeen gericht, een gericht, waarin Gods gerechtigheid openbaar wordt voor geheel de wereld; alzoo dat zich alles voor hetzelfde buigen moet, en dit wereld-gericht is niet de geschiedenis der wereld in het algemeen, maar het onmisbare slot der geschiedenis, het groote uit de geschiedenis getrokkenene.

Het is inderdaad eene der verhevenste gedachten, die God ooit aan de menschheid inplantte, die gedachte van een algemeen eindoordeel. Hoe krachtig drukt zij de idée der éénheid, niet slechts der physische, maar ook der zedelijke eenheid van het menschelijk geslacht uit. Van éénen mensch, van één echtpaar afstammende, heeft zich de menschheid in

den loop der eeuwen als uit een mostaardzaad tot eenen reusachtigen boom, met ontelbare takken en twijgen, ontwikkeld; al de millioenen, die worden zouden, zijn thans geboren, en al deze millioenen geven getuigenis aan de waarheid van het woord des dichters: dat is de vloek der booze daad, dat zij voortdurend booze daden moet teelen. Gelijk de menschheid onderling physisch vertakt is, zoo heeft ook de zonde, van de eerste stamouders uitgegaan, zich vertakt in alles wat mensch heet, en ieder heeft zijn bijzonder, persoonlijk aandeel aan de gesamenlijke schuld. Thans aan het einde der ontwikkeling treedt de menschheid weder, gelijk bij den aanvang, als eenheid, niet meer als onontwikkelde maar als ontwikkelde éénheid, op. In het proces der zonde en der zondaren, dat nu tot beslissing wordt gebracht, moet alles wat er mede saamgevlochten is, en alzoo de gansche menschheid, optreden, omdat alleen op deze wijze de schuld van ieder persoonlijk, in haar ware beteekenis voor hemzelve en voor de gansche wereld openbaar worden kan, daar slechts aldus deze laatste dag van het aardsche bestaan der menschheid, een dag van het rechtvaardig oordeel Gods wordt. En welk eene diepzinnige gedachte, dat het de Zoon des menschen is, die over de menschheid het oordeel spreekt! „De Vader,” zegt Jezus zelf, „heeft al het oordeel den Zoon gegeven, daarom, dat Hij des menschen Zoon is.” Gelijk nu reeds ieder mensch, zoodra hij met den Zoon des menschen in aanraking komt, inwendig geoordeeld wordt, daar hij, al naardat hij uit de waarheid is of niet, zich toegenegen of vijandig jegens de ware idéé zijns wezens betoont, zich voor of tegen Christus verklaart — zoo zal ook het laatste, algemeene eindoordeel door de verschijning van den Zoon des menschen voltrokken worden. Daar Hij in de volle heerlijkheid van den Zoon des menschen, en juist hierdoor in zijn volkomen éénheid met God, voor de gansche mensch-

heid als haar koninglijk Hoofd zich openbaart, zal zich hierdoor met de snelheid van een bliksemstraal openbaren, in welke verhouding ieder mensch persoonlijk tot de ware idée der menschheid staat, zooals zij in den Zoon des menschen in hare voltooide geestelijk-lichamelijke openbaring optreedt. Wie naar zijn beeld vernieuwd is, wordt tot de ware, tot hare volmaking gekomene, menschheid gerekend; wie echter dit beeld niet draagt, wordt als vreemdsoortig bestanddeel, als het onzuivere, afgescheiden en deelt het lot van den dooden tak, die van den boom afgehouden en in het vuur geworpen wordt.

Onvergelijkelijk verheven klinken die eenvoudige woorden der profetie: „En ik zag eenen grooten witten troon, en dengene die daarop zat, van wiens aangezicht de aarde en de hemel wegvloten, en geene plaats is voor die gevonden. En ik zag de dooden, klein en groot, staande voor God.” In hetzelfde oogenblik, dat de volle heiligheid en heerlijkheid Gods zich in het aangezicht van den Zoon des menschen openbaart, wordt zij voor hemel en aarde, voor het gansche tegenwoordige wereldbestaan een vuur, dat hen spoorloos verteert. En gelijk met dat wereldbestaan, zoo vindt ook met de menschheid, met de dooden en de levenden, het groote veranderingsproces plaats, en daar staan zij voor den rechterstoel, de een uit de dooden verrezen, de ander plotseling veranderd, om te ontvangen naardat zij bij hun leven gedaan hebben, hetzij goed, hetzij kwaad, om elk naar het woord van den Zoon des menschen te gaan, of in den dood der eeuwige onvolmaaktheid eener gemiste bestemming, of in het leven van eeuwige volmaaktheid, naar het beeld van den Zoon des menschen.

Zal ik dezen stand der volmaaktheid schilderen? Wie kan in de zon zien zonder verblind te worden? Hier is echter meer dan eene zon, hier is eene schepping, die geen zon meer behoeft, noch het licht

der maan om haar te verlichten, want de Heer zal zelf haar eeuwig licht zijn. Veel uitvoeriger dan over het haar voorafgaande rijk, spreekt het profetische boek des Nieuwen Testaments over de voleinding zelve; met weinige woorden roert het het eerste aan, twee gansche hoofdstukken wijdt het aan de laatste; want in de laatste ligt onze ware bestemming; zij is de kostbare ons voorgehouden prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus. Het is zeer moeilijk van datgene te spreken en zich voorstellingen en gedachten te vormen, wat als iets geheel en absoluut nieuws, ver boven den kring onzer voorafgaande ervaring, voorstelling en gedachten verheven is, wat geen oog gezien, geen oor gehoord heeft en in het hart des menschen niet is opgekomen, ook nadat het ons geopenbaard is in zulke woorden en beelden, als het meest geschikt zijn om die wereld der voleinding zoo nabij mogelijk tot onze wijze van voorstelling te doen naderen. Laat mij niettemin van hare grondtrekken eenige aanwijzing geven.

Het hoofdmoment in het rijk der voleinding is de verheerlijking van 's menschen lichamelijkeid in de opstanding. De tegenspraak, die reeds de apostel Paulus met deze leer, voornamelijk in de steden van Griekenland vond, bewoog hem om dezelve in zijn eersten brief aan de Corinthen te rechtvaardigen op eene zoo grondige wijze, dat zij voor alle tijden van kracht gebleven is. Om ons op de hoogte te stellen ontleenen wij hieraan eenige zinsneden, „Maar zal iemand zeggen” — dus spreekt hij — „hoe zullen de dooden opgewekt worden (hoe is dit mogelijk? en indien het mogelijk is) met hoedanig een lichaam zullen zij komen?” Op deze eerste vraag antwoordt hij: „gij dwaas! hetgeen gij zaait, wordt niet levend, tenzij dat het gestorven is.” Deze eenigzins kort afgebroke bewijsvoering gaat hiervan uit, dat een verstandig mensch immers reeds in de zichtbare scheping en in geheel dagelijksche dingen voorbeelden voor

zich heeft, die hem het feit der opstanding als aanschouwelijk maken. Reeds de graankorrel leert ons hoe door het sterven en het vergaan een nieuwe levensvorm, ja zelfs uit eene lagere eene hoogere bestaansorde ontwikkelt. Want „hetgeen gij zaait,” gaat de apostel voort, „daarvan zaait gij het lichaam niet, dat worden zal; maar een bloot graan, naar het voorvalt van tarwe of van eenig der andere granen.” Dat is: de zaadkorrel, die in de aarde gelegd wordt, heeft eene geheel andere gedaante dan het lichaam der plant, die zich er uit ontwikkelt. Gelijke verhouding nu bestaat er ook tusschen het lichaam dat tot stof wordt en het lichaam der opstanding; gene is de lagere, deze de hoogere orde der lichamelijkeit. Gelijk men het nu niet vreemd vindt, dat uit een zaadkorrel eene bloem, een halm of een boom opschiet; gelijk men het in onze dagen zelfs verklaarbaar vindt, dat uit een enkele embryonische cel de gansche rijkdom van aardsche levensvormen zich zou ontwikkeld hebben, evenzoo moest men het ook niet zoo wonderlijk vinden, dat onze lichamelijkeit zich door dood en verderving tot een hooger en levenstrap zal ontplooiën. Of zou de Schepper tot het voortbrengen van den tegenwoordigen vorm van 's menschen lichamelijkeit beperkt zijn? Deze gedachte weêrlegt de apostel door te wijzen op de menigvuldigheid van lichaamsvormen, zoo als zij reeds in de zichtbare natuur gevonden worden. Reeds in het plantenrijk is God niet aan eenerlei vorm gebonden, maar Hij geeft aan het zaad een lichaam gelijk Hij wil, en aan een iegelijk zaad zijn eigen lichaam. En zoo ook in de bezielde wereld, welk een onderscheid van lichamen! „Alle vleesch is niet hetzelfde vleesch, maar een ander is het vleesch der menschen, en een ander is het vleesch der beesten, en een ander der visschen en een ander der vogelen.” En welk eene verscheidenheid verder tusschen de hemelsche en aardsche lichamen! alle hebben zij heerlijkheid, dragen zij den stempel huns

Scheppers, en toch hoe verschillend is dezelve! Hoe onderscheiden wederom die hemelsche lichamen onderling! „Eene andere is de heerlijkheid der zon, en eene andere is de heerlijkheid der maan, en eene andere is de heerlijkheid der sterren, want de eenester verschilt in heerlijkheid van de andere ster.” Hiermede heeft zich nu de apostel den weg gebaand tot de beantwoording der tweede vraag, die hij opwierp. Diezelfde verscheidenheid der scheppingskracht Gods, gaat hij namelijk voort, zal zich ook in de opstanding der dooden openbaren. Naardien er een natuurlijk lichaam, dat is een lichaam overeenkomstig deze aardsche wereld, gezaaid is, zal er een geestelijk lichaam, dat is een lichaam overeenkomstig de geestelijke wereld der voleinding, worden opgewekt. Want er is niet alleen een natuurlijk lichaam maar ook een geestelijk lichaam; het geestelijke, als de hoogere trap is echter niet eerst maar het natuurlijke, en eerst daarna naar de opklimmende orde Gods, het geestelijke. Tot deze geestelijke lichamelijke — voert Paulus verder aan, — komt echter niet de geheele menschheid op eens, maar wederom slechts in eene bepaalde rij van opvolging. Eerst Christus, de eersteling, die den weg tot deze nieuwe levensontwikkeling gebaand heeft, daarna in de tweede orde degenen die van Christus zijn, wanneer Hij komen zal om gemeld duizendjarig voorbereidings-tijdperk vóór de voleinding te doen aanbreken; welk tijdperk alsdan onder den beheerschenden invloed dezer verheerlijkte gemeente van eerstelingen zal staan. En eerst daarna, onmiddellijk vóór de voleinding zelve, aan het slot dezer gansche bedeeing van het worden en het ontwikkelen, zal ten derde en ten laatste de geheele overige menschheid tot de opstanding komen; dezen om nu in hunne algeheele tegenstrijdigheid met de ware menschelijke natuur openbaar en voor goed uitgeworpen te worden, en genen om nu ook lichamelijk het verheerlijkte beeld van den Zoon des menschen te dra-

gen, nadat Hij vooraf reeds naar den geest eene gestalte in hen bekomen heeft. En dezen zullen de volmaakte, verheerlijkte menschheid vormen, volkomen en eeuwig vereenigd en een met haar koninglijk Hoofd.

Met deze volmaakte menschheid is nu ook de haar omringende schepping in volkomen harmonie. „En ik zag,” verhaalt Johannes, „een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde; want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbijgegaan, en de zee was niet meer.” Door „hemel en aarde” bedoelt de Schrift van den aanvang af de zichtbare wereld, zooals zij zich van uit het menschelijk standpunt voordoet. Boven is de hemel, onder en rondom ons is de aarde. Dit alles aanschouwt de ziener nu in eene geheel andere gestalte. Eene nieuwe aarde, gezuiverd uit het vuur van den dag der dagen te voorschijn gekomen, breidt zich voor hem uit, en van haar opwaarts ziende, biedt ook de hemel boven haar een geheel nieuwen aanblik aan. In haren tegenwoordigen toestand is de aarde nog niet wat zij worden moet, zij heeft haar laatste beslissende verandering, hare voltooiing nog niet bereikt. Ook het schepsel zucht met ons en wacht met ons op de verlossing onzes lichaams. Met de verlossing onzes lichaams echter, gelijk zij in volkomenheid eerst bij deszelfs verheerlijking plaats vindt, zal ook het schepsel, de aardse natuur, die met de menschheid zoo nauw verbonden en in elk opzicht van haar afhankelijk is, vrijgemaakt worden van de dienst der vergankelijkheid, om mede deel te hebben aan de heerlijke vrijheid der kinderen Gods. En de volmaking der menschheid hangt niet alleen op het innigst met de volmaking der aarde te samen; maar geeft ook een zekeren maatstaf hiervoor aan. Gelijk namelijk het natuurlijk menschelijk lichaam tot de toekomstige hoogere trap der lichamelijke in dezelfde verhouding staat als de onaanzienlijke zaadkorrel tot de rijk ontplooid plant, zoo ook staat de aarde van

het heden tegenover de aarde der toekomst, het schouwtooneel der volmaakte menschheid. Zij is thans nog een onaanzienlijke, donkere korrel, door Gods schepende hand daarheen geworpen, te midden zijner ontelbare werelden die haar in heerlijkheid verovertreffen, en haar geheel in de schaduw stellen, doch in het moment harer vernieuwing door het vuur van den grooten dag wordt zij eene alzijdig ontplooid wereld des lichts en der heerlijkheid, der geestelijke lichamelijke, geheel geschikt om woonplaats en werktuig der volmaakte menschheid te zijn. Ja, nog meer: Johannes ziet de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, de tot daartoe in den hemel toevende gemeente der volmaakte leden van Christus, in schitterenden bruidstooi, als de gezellinne van den Zoon des menschen, Hem in geboorte gelijk, op aarde nederdalen; hij ziet haar verlicht met de heerlijkheid Gods, die te midden zijner verheerlijkte gemeente troont, doorwaterd van de zuivere rivier van het water des levens, klaar als kristal, voortkomende uit den troon Gods en des Lams, en verneemt het woord der verklaring: Ziet, de tabernakel Gods is bij de menschen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen zijn volk zijn, en God zelf zal bij hen zijn, en hun God zijn." Met één woord: gelijk de mensch aan het doel zijner bestemming gekomen, de eersteling der schepselen Gods zijn zal, zoo ook zal de aarde als de draagster der door Gods tegenwoordigheid vervulde menschheid, het schitterende middelpunt van al zijne scheppingen worden. Van uit dit gezichtspunt valt ook eerst het rechte licht op de verhouding der aarde met hare menschelijke bewoners tot het groote wereld-heelal. Men heeft er zich reeds menigmaal aan gestooten, dat de Schrift met zoo groote onderscheiding van deze door menschen bewoonde aarde spreekt, die nietige zandkorrel onder de myriaden van werelden, ja dat de Godheid zelf in de allernauwste betrekking tot haar zou getreden zijn. De kwantitatieve wereldbeschouwing echter, van

welke dergelijke bedenkingen uitgaan, en die de beteekenis der werelddollen naar haren kubieken inhoud bepaalt, is niet de rechte. De Alpenroos, die op het hooge rotsgebergte bloeit, en de vlinder, die rondom haar fladdert om voedsel te zoeken, staan, hoe klein zij zijn, kwalitatief onvergelykelyk hooger dan de reusachtige rotsmassa, uit welker verweerde oppervlakte de bloem opgeschoten is. Evenzoo heeft ook de aarde, als het schouwtooneel van den naar Gods beeld geschapen mensch, met wien God zelf de volkomenste levens-gemeenschap aanging, eene oneindig hoogere beteekenis dan de geweldige lichamen, die zich buiten haar in de aether wentelen. Zij is reeds nu, zoo al niet het astronomische, dan toch het geestelyke, zedelyk-religieuse middelpunt des heelals, en zal dan in hare voleinding als de woonstede der volmaakte en blijvende tegenwoordigheid Gods, ook het kosmische middelpunt zijn. Ook is het Gods wijze van doen in deze aardsche wereld, zoowel in de geschiedenis der menschheid als in de orde der natuur, zich juist tot het geringe neder te buigen, en tot iets te maken hetgeen veracht en niets is, en het grootste te voorschijn te roepen uit beginselen zoo gering als een mostaardzaad; — zou dit aangaande de aarde en de menschheid dan anders zijn? Daarover, dat de eeuwige, algenoegzame God zich zoo liefdevol met haar inlaat, heeft zich reeds een David verwonderd, toen hij uitriep: „wat is de mensch dat Gij zijner gedenkt, en de zoon des menschen dat Gij hem bezoekt!” Dit gaf hem echter geene aanleiding tot twijfeling en hoofdschudden, maar tot aanbidding, lof- en dankzegging.

Zal ik verder aangaande deze nieuwe wereld, dit ideaal der toekomst volgens de leer des Christendoms, ook nog in bijzonderheden treden? Ik wil het nalaten, hoe menige vingerwijzing het woord Gods ons ook geeft. Overeenkomstig zijne aanduidingen geloof ik, dat alles wat de tegenwoordige wereld waarlijk schoons bevat, in de wereld der volmaaktheid niet ontbreken

zal. Aanschouw ik een schoon landschap, dan verheug ik mij in de nog veel heerlijker georganiseerde nieuwe schepping; zie ik een prachtig gebouw, dan verblijd ik mij in de nog veel schooner vormen en maatverhoudingen, welke die wereld in de hoogste harmonie ten toon zal spreiden; hoor ik een liefelijke of verhevene muziek, dan verheug ik mij in de wonderheerlijke overeenstemming der gansche volmaakte geestwereld; zie ik een schoon menschelijk gelaat, dan verblijd ik mij, dat ik daar eens Hem, den schoonste onder de menschenkinderen zien zal, gelijk Hij is en zijn beeltenis zich zal zien afspiegelen in de oneindige verscheidenheid van verheerlijkte wezens; aanschouw ik een vroolijk gelaat, dan denk ik: hoe zal het ons zijn, wanneer in die toekomst der volkomene verlossing onze mond vol van gejuich en onze tong onvermoeid in het roemen zal wezen! Ja, het schoonste hier beneden, al het waarlijk schoone in de moreele zoowel als in de stoffelijke wereld, is geen ijdele schijn, maar de weêrglans uit eene hoogere wereld, waar het in zijn volmaakt, oorspronkelijk wezen openbaar zal worden.

Ik eindig. Al te duidelijk is het mij, dat ik slechts nietig stukwerk geleverd heb. Maar ook uit het stukwerk moge men zich laten overtuigen, dat gelijk aan het Christendom over het geheel, zoo ook aan zijn ideaal der toekomst een groot Goddelijk plan ten grondslag ligt; dat systeem, dat verstand bevat, op zijn minst evenveel systeem en verstand als eenig stelsel der menschelijke gedachten. Men moge er uit zien, dat de bestemming, welke het Christendom den mensch en der menschheid voorhoudt, toch eene oneindig hoogere, eene aan onze gansche natuur en al onze behoeften oneindig meer beantwoordende bestemming is, dan eenig ander beeld der toekomst, dat door menschen, afgescheiden van de openbaring Gods, ontworpen werd. En neemt men nog bovendien in aanmerking, dat het geen willekeurig verzonnen, geen ijdel droombeeld is,

maar van den beginne af in de diepte van ons bestaan gegrond en ons gewaarborgd is door het woord van Hem, die „getrouw en waarachtig” heet — dan moet men erkennen: deze bestemming is het waardig, dat een mensch er voor leve, werke, lijde en sterve!
